

REZYUME. Ushbu maqolada ingliz tilini xorijiy til sifatida o'rganuvchi talabalarning tinglab tushunish va og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda duch keladigan asosiy muammolar tahlil qilinadi. Unda tilshunoslik, semantik va situatsion qiyinchiliklar – tez sur'atdagi nutq, notanish lug'at, diqqatning yetishmasligi va fon shovqini kabi omillar ko'rib chiqiladi. Underwood, Eluxina va Borovko kabi olimlarning nazariy ishlariga tayangan holda ushbu muammolarning sabablari tahlil qilinadi va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy yechimlar taklif etiladi. Tadqiqotda muvaffaqiyatli tinglab tushunishga erishishda motivatsiya, avvalgi bilimlar va fonematik eshituvning roli alohida ta'kidlanadi. Ko'p tilli va uch tilli muhitda o'qiyotgan o'quvchilarga alohida e'tibor qaratilib, boshqa tillarning aralashuvi qo'shimcha to'siq sifatida ko'rsatiladi. Tadqiqot natijalari murakkab o'quv sharoitlarida tinglab tushunish va og'zaki nutqni rivojlantirish uchun ilmiy asoslangan va o'quvchiga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar zarurligini ko'rsatadi.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются основные проблемы, с которыми сталкиваются студенты при развитии навыков аудирования и устной речи по английскому языку как иностранному. В центре внимания находятся лингвистические, семантические и ситуативные трудности, такие как быстрая речь, незнакомая лексика, слабая концентрация внимания и фоновый шум. Основываясь на теоретических трудах Андервуда, Елухиной и Боровко, анализируются причины этих трудностей и предлагаются практические решения. Особое внимание уделяется роли мотивации, предварительных знаний и фонематического слуха в успешном аудировании. Также подчеркивается влияние многоязычной и триязычной среды, где интерференция других языков создает дополнительные барьеры. Полученные результаты подчеркивают необходимость методически обоснованных и ориентированных на учащегося стратегий преподавания для эффективного развития навыков аудирования и устной речи в сложных образовательных условиях.

SUMMARY. This article investigates the main problems students encounter when developing listening and speaking skills in English as a foreign language. It focuses on linguistic, semantic, and situational challenges, such as fast-paced speech, unfamiliar vocabulary, poor concentration, and background noise. Drawing on the theoretical works of Underwood, Elukhina, and Borovko, the paper analyzes causes of these difficulties and suggests practical solutions to overcome them. The study also emphasizes the role of motivation, prior knowledge, and phonemic awareness in successful listening comprehension. Special attention is given to learners in multilingual and trilingual environments, where interference from other languages poses an additional barrier. The findings underline the need for methodologically sound strategies and learner-centered instruction to support the development of listening and speaking skills in complex educational contexts.

ÚZLIKSIZ KÁSIPLIK RAWAJLANDÍRÍW SISTEMASÍNDÁ KURS TÍŃLAWSHÍLARÍNÍN KÁSIPLIK HÁM TESTOLOGİYALÍQ KOMPETENTLIGIN JETILISTIRIW USÍLLARÍ

Q.A.Turmanov – *pedagogika ilimleri boyınsha filosofiya doktori*
Qaraqalpaqstan Respublikası Pedagogikalıq sheberlik orayı

Tayanch so'zlar: uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimi, uzluksiz ta'lim, ta'lim sifati, kompetentlik, kasbiy kompetentlik, testologik kompetentlik, testologiya, test topshiriqlari.

Ключевые слова: система непрерывного профессионального развития, непрерывное образование, качество образования, компетентность, профессиональная компетентность, тестологическая компетентность, тестология, тестовые задания.

Key words: continuous professional development system, continuous education, quality of education, competence, professional competence, testological competence, testology, test tasks.

Kirisiw. Bilimlendiriw sapası hám nátiyjeliligin arttırıwdıń tiykarǵı faktorlarınan biri – hárbir pedagog kadrdıń kásiplik bilimi, kónlikpe hám uqıplılıǵın rawajlandırıwdıń joqarı dárejede bolıwı menen baylanıslı bolıp, onı támiyinlew házirgi kúnnıń aktual máselelerinen biri esaplanadı. Sonıń ushın búgingi kúnde ulıwma bilim beriw mektepleri oqıtıwshılarınıń úzliksiz kásiplik rawajlandırıw sistemasın jáne de jetilistiriwge úlken itibar qaratılmaqta.

Pedagog kadrlar qánigeligin jetilistiriw úzliksiz bilimlendiriwdiń bir bólegi bolıp, onıń tiykarǵı maqseti pedagog aldın alınǵan bilimlerin jetilistiriw, jańalaw hám tereńlestiriw, pedagogikalıq tájiriyblerin ele de rawajlandırıw hám kásiplik sheberliklerin arttırıwdan ibarat. Oqıtıwshı bilimlendiriw procesinde oqıwshınıń biliw iskerligin shólkemlestiredi, basqaradı, qadaǵalaydı, bahalaydı hám oqıtıw maqsetlerin ámelge asırıw arqalı tálim alıwshılardıń hár tárepleme rawajlanıwına múmkinshilik jaratadı.

Búgingi kúnde úzliksiz kásiplik rawajlandırıw kursınıń nátiyjesi – bul kurstı tamamlanǵan tıńlawshılardıń alǵan jańa bilim hám kónlikpelerin ámeliyatta qay dárejede qollay alıwı menen ólshenedi.

Oqıtıwshınıń kásiplik kompetentligi – kásiplik iskerlikti alıp barıw ushın zárúr bolǵan bilim, kónlikpe hám

uqıplılıqlardıń kerekli dárejede oqıtıwshı tárepinen iyeleniwi hám olardan ámeliyatta, bilimlendiriw proceslerinde durıs hám sheberlik penen qollana alıwı bolıp esaplanadı.

Testologiyalıq kompetentlik – bul shólkemlestiriwshilik, basqarıw hám analitik-konstruktiv testologiyalıq kompetensiyalarına iye bolıw, olarǵa jeke múnásibet, sonday-aq, oqıw procesinde testten paydalanıw boyınsha iskerlikler jıyındısı hám nátiyjesi esaplanadı [1].

Testologiyalıq kompetensiyalardıń mazmunı hám dúzilisin analizlew, olardıń oqıtıwshı kompetentlikleri sistemasındaǵı ornın anıqlaw imkánın beredi. Házirgi waqıtta bilimlendiriwdiń barlıq basqıshlarında test texnologiyasınıń aktiv qollanıwı múnásibeti menen didaktikalıq testlerdi shólkemlestiriw hám ótkeriw, sonday-aq, alınǵan nátiyjelerdi analizlew qábileti oqıtıwshılar qánigeligin arttırıwdıń zárúr bólimine aylanbaqta.

Adebiyatlar analizi. Kásiplik kompetentlik túsiniǵı boyınsha bir neshe ilimpazlar tárepinen túrli pikir hám anıqlamalar berip ótilgen. Mısalı: Ilimiy izertlewshı E.F.Zeer pikirinshe, kásiplik kompetentliktiń funktsional rawajlanıwın kásiplik kámillikke erisiw dawamında kompetentliktiń túrli kórinisleri integrallasıp barıwın hám shaxstıń zárúr kásiplik sıpatları menen baylanısınıń

kúsheyip barıwın ayıp ótken. Yaǵnıy, kásiplik kompetentliktiń tiykarǵı dárejelerine kásiplik tayarlıq hám tájriybe, ózin-ózi ańlaw, óz kúshine iseniw, óz qánigeligin puxta biliwi sıyaqlı basqa da kásiplik kámillikti belgilep beriwshi shaxs sıpatların kiritedi.

Sunday-aq, qánigelik arttırıw sistemasın jetilistiriw, pedagoglardı kásiplik qayta tayarlaw, qánigelik arttırıw oqıtıw sistemasın differensiyalaw, bilimlendiriw sapasın basqarıwdı jáne de jetilistiriw máseleleri boyınsha J.Ǵ.Yuldashev [2], K.Zaripov [3] hám M.A.Yuldashevlar [4] ilimiy izertlewler alıp barǵan hám qánigelik arttırıw sistemasın jetilistiriw boyınsha bir qansha usınıslar islep shıqqan.

A.A.Ibragimov [5], L.V.Abdalina [6], G.T.Boymurodova [7]lar pikirleri boyınsha, qánigelik arttırıw procesiniń tiykarǵı wazıypaları tómendegilerden ibarat:

- tıńlawshılardıń kásiplik kompetentliklerin turaqlı túrde rawajlandırıw barıw;
- tıńlawshılardıń innovaciyalıq iskerliklerin hám kásiplik sheberliklerin rawajlandırıw barıw;
- oqıtıwshınıń subektiv kózqarası, kásiplik ózin-ózi rawajlandırıwın támiynlew;
- ózin-ózi basqarıw qábiletlerin rawajlandırıw;
- kásiplik rawajlanıwdaǵı psixologiyalıq tosıqlar hám kásiplik qarama-qarsılıqlardıń aldın alıw.

Izertlew metodologiyası. B.Nazarova tárepinen ótkerilgen izertlewler nátiyjesine kóre kásiplik pedagogikalıq kompetentliktiń tómendegi túrleri sanap ótiledi:

- ✓ Arnawlı yamasa kásiplik kompetentlik;
- ✓ Autokompetentlik;
- ✓ Ekstremal kásiplik kompetentlik;
- ✓ Social kompetentlik.

Pedagog kásiplik kompetentliklerin rawajlandırıw barıwı ushın turaqlı túrde óz ústinde islewı zárúr. Óz ústinde islewı tómendegilerde kóriniwi múmkin:

- bilim, kónlikpe hám uqıplılıqların arttırıw boyınsha barqulla izleniwde bolıwı;
- óz jumısına talapshań, hárbir jumısqa kreativ jantasıw;
- miynetsúyiwshilik qábiletlerin rawajlandırıw barıwı;
- óz-ózin rawajlandırıw, óz ústinde islew, ózinde dóretiwshilik sıpatlardı rawajlandırıw barıwǵa hárezet etiw.

Yaǵnıy, oqıtıwshı pedagogikalıq kásiplik kompetentliklerin turaqlı túrde asırıw barıwı zárúr boladı. Bunıń ushın úzliksiz kásiplik rawajlandırıw orayları aldına úlken wazıypalar qoyılmaqta.

Testologiyanı qollanıwda ulıwmalılıq qásiyetler: test tapsırmaların dúziw metodıkası, nátiyjelilik, isenimlilik penen birqatarda hárbir pán tarawınıń ózine tán qásiyetleri, tiykarınan pánniń mazmunı, testlerdiń logikalıq dúziliwi, test sınavınıń ótkeriliw maqseti, kásiplik hám ulıwma bilim beriwshi bilimlerin baqlaw hám bahalaw tártibi hám ólshemi de itibarǵa alınıwı kerek [8:23].

Házirgi zaman testologiya pání ámeliy pán bolıp, izertlewshiler aldına teoriyalıq mashqalalar, matematikalıq izertlewler, model hám metodlardı usınıs etpekte.

Test tapsırmalarına qoyılatuǵın tiykarǵı talaplar tómendegilerden ibarat: [9].

- Test tapsırmasınıń mazmunınıń durılıǵı;
- Sorawdıń logikalıq tárepten durıs tańlanıwı;
- Test tapsırması kórinisiniń durılıǵı;
- Test tapsırmasında soraw hám juwaptıń qısqaqlıǵı;
- Test tapsırması elementleriniń durıs jaylasqanlıǵı;

- Test tapsırmasınıń durıs juwapları bir túrde bahalanıwı;

- Bilim alıwshılardı test tapsırmaların orınlaw boyınsha birdey kórsetpeler beriliwı;

- Kórsetpelerdiń test tapsırması hám mazmunına saykesligi.

Ilimiy izertlewler sonı kórsetpekte, házirgi waqıtta didaktikalıq testler oqıw protsesslerin sistemalı qadaǵalaw, sonday-aq, avtomatlastırıw, oqıwshılardıń bilim hám kónlikpelerin qalıplestriwge imkan beriwshi qural sıpatında da kórip shıǵılmaqta.

Talqlaw hám nátiyjer. Házirde úzliksiz bilimlendiriw sistemasın bahalaw, sırtqı hám ishki monitoringler ótkeriw máselelerine úlken itibar qaratılmaqta. Shet el tájiriybelerin úyreniw, olardı hár tárepleme analizlep, milliy bahalaw sistemaların jetilistiriw zárurlıǵı tuwılmaqta. Bul boyınsha úzliksiz kásiplik rawajlandırıw sistemasında isleniwi kerek bolǵan jumıslardıń bar ekenlegin ayıp ótiw zárúr, yaǵnıy tıńlawshılarda bahalaw sisteması, xalıqaralıq bahalaw baǵdarlamaları hám testologiyalıq bilimlerinde boslıqlardıń bar ekenligin kóriwimiz mumkin.

Biz, mektepke shekemgi hám mektep bilimlendiriw mákemeleri xızmetkerleriniń úzliksiz kásiplik rawajlandırıw kurslarınıń oqıw joba hám oqıw baǵdarlamaların analizlep úyrengenimizde, oqıtıwshılardıń testologiyalıq kompetentligin arttırıwǵa tiyisli temalardıń kemirek berilgenligin kóriwimiz múmkin. Mısalı ushın, 2025-jılda informatika kursı úzliksiz kásiplik rawajlandırıw oqıw joba «Formativ hám summativ bahalaw principleri» moduline 4 saat (2 saat teoriya, 2 saat ámeliy), “PISA izertlewı sheńberinde sanlı dúnyada úyreniw” moduline 6 saat (2 saat teoriya, 4 saat ámeliy) ajratılǵan.

Bul ajratılǵan saatlar pán oqıtıwshılarınıń testologiyalıq hám bahalaw sisteması boyınsha kompetentliklerin rawajlandırıw ushın jeterli bolmawı múmkin. Bunnan oqıtıwshılardıń testlerdi talap dárejesinde dúziw, testlerdi hám oqıwshılar bilim hám kónlikpelerin analizlew boyınsha bilimlerin turaqlı túrde asırıw barıw zárurlıǵı tuwıladı.

Ámeliyat sonı kórsetedi, oqıtıwshılarımızdıń ayırımları didaktikalıq testlerden paydalanıw hám olardı dúziw boyınsha zárúr bolǵan bilim hám kónlikpege iye emes, bul baǵdarda olardı qosımsha oqıtıw zárurlıǵı tuwıladı. Bunı úzliksiz kásiplik rawajlandırıw kurslarında tıńlawshılardan ótkerilgen anketa-sorawnamalar nátiyjelerinen kóriwimiz múmkin. Oqıtıwshılardıń testologiya boyınsha bilimlerin analizlew boyınsha ótkerilgen sorawnamalar nátiyjelerine boyınsha:

- respondentlerdiń 59 procenti test tapsırmaların bahalaw, analizlew hám islep shıǵıwda jeterlishe bilim hám ámeliy kónlikpege iye emesligi;

- respondentlerdiń 58 procenti testlerdi jaratıw, testlerdi shólkemlestiriwde nátiyjesiz (sıpatsız) informaciyalıq texnologiyalardan paydalanadı;

- respondentlerdiń 65 procenti test sınavların shólkemlestiriw hám nátiyjelerdi analizlew boyınsha qosımsha oqıw yaqı seminar treningler zárur ekenligin ayıp ótken.

Test tapsırmaların joqarıdaǵı talaplar tiykarında dúziw ushın, oqıtıwshılardan testologiya boyınsha bilim hám kónlikpeni talap etedi. Bunnan úzliksiz kásiplik rawajlandırıw procesinde oqıtıwshılardıń testologiyalıq kompetentligin arttırıw boyınsha arnawlı kurs yamasa testologiyalıq kompetentlik boyınsha modul jaratıw zárurlıǵı kelip shıǵadı.

Bul mashqalaga bir tárepleme sheshim tabiw maqsetinde, oqıtıwshılardıń testologiya hám bahalaw sistemaları boyınsha bilim hám kónlikpelerin rawajlandırıw ushın ózbetinshe qánigelik arttırıw ushın, “Oqıtıwshınıń testologiyalıq kompetentligin rawajlandırıw” atlı arnawlı kurs jarattıq hám bul kurs belgilengen tártipte tájiriye sinawdan ótkerildi.

Bul arnawlı maqsetli dawamında tıńlawshılarda testologiya boyınsha bilimler, testler, testlerdi islep shıǵıwǵa qoyılatuǵın talaplar, web texnologiyalar járdeminde test-lerdi dúziw hám analizlew, xalıqaralıq bahalaw baǵdarlamaları túrleri boyınsha bilim, kónlikpe hám uqıplılıqları qalıplestiriledi hám rawajlandırıladi. Usı temalar boyınsha úzliksiz kásiplik rawajlandırıw

sistemasındaǵı “Úzliksiz kásiplik bilimlendiriw” arnawlı elektron platformasına kurs boyınsha maǵlıwatlar (video sabaq, prezentaciya, lekciya tekstler, testler) kiritildi hám ámeliyatqa engizildi.

Juwmaq. Ulıwmalastırıp aytqanda, oqıtıwshınıń kásiplik hám testologiyalıq kompetentliklerin rawajlandırıw ushın ol óz ústinde turaqlı túrde islewı, izleniwı, qosımsha oqıw seminar treninglerge qatnasıwı, óz betinshe bilimin jetilistirip barıwı lazı. Úzliksiz kásiplik rawajlandırıw kursları oqıw rejelerine kásiplik kompetentlik hám testologiya boyınsha temalardı sındırıw, innovaciya hám informaciya texnologiyaların imkaniyatlarınan nátiyjeli paydalanǵan halda jańa oqıtıw metodların hám texnologiyaların turaqlı túrde ámeliyatqa engizip barıw lazı.

Ádebiyatlar

1. Кравченко К. Формирование тестологической компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки в вузе, 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук, Калуга: 2011.
2. Yo'ldoshev J.G. Malaka oshirishning nazariy va metodologik asoslari (yoxud o'qituvchi bwlsh osonmi?). – T.: «O'qituvchi», 1998. 208- b.
3. Zaripov K., O'qituvchilar malakasini oshirishda maktab rahbarining roli. – T.: “O'qituvchi”, 1993. - 123 b.
4. Yuldashev M.A. Xalq ta'limi xodimlarini malakasini oshirishda ta'lim sifati menejmentini takomillashtirish: ped.fan.dok. ...diss. Avtoref. – Toshkent: 2016. 92- b.
5. Ibragimov A.A. Xalq ta'limi xodimlari malakasini oshirish tizimini ko'p vektorli yondashuv asosida takomillashtirish: ped.fan. bo 'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T.: 2018. 51- b.
6. Абдалиева Л., Профессионализм педагога: компоненты, критерии отсенок / Л.Абдалиева, И.Бережная. // Журнал «Высшее образование в России». 2008. № 10. –С. 146-148.
7. Boymurodova G.T., Malaka oshirish tizimini modernizatsiyalash jarayonida o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini uzluksiz rivojlantirish mexanizmi: ped. fan. dok... (DSc). ...diss. avtoref. – Nukus: 2020. 60- b.
8. Tolipova J.O. “Pedagogik kvalimetriya” o'quv qo'llanma. –Toshkent: 2016.
9. Аванесов В.С., Теоретические основы разработки заданий в тестовой форме: Пособие для профессорско – преподавательского состава высшей школы. – М.: МГТА 1995. –С. 95.

REZYUME. Maqolada uzluksiz kasbiy rivojlanish jarayonida tinglovchilarning kasbiy va testologik kompetentligini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan. Uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimida o'qituvchining kasbiy va testologik kompetentligining hozirgi holati va uni rivojlantirish usullari, vositalari va texnologiyalari bo'yicha ma'lumotlar keltiriladi.

PEZIOME. В статье представлены рекомендации по развитию профессиональной и тестологической компетентности слушателей в процессе непрерывного профессионального развития. Приводится информация о современном состоянии профессиональной и тестологической компетентности учителя в системе непрерывного профессионального развития и методах, средствах и технологиях ее развития.

SUMMARY. This article presents recommendations for developing students' professional and testological competence in the process of continuous professional development. Information is provided on the current state of the teacher's professional and testological competence in the system of continuous professional development and the methods, means, and technologies for its development.

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA ANALITIK KIMYO FANINI O'QITISHNING METODIK TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI

M.U.Umrbekova – *tayanch doktorant*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: analitik kimyo, ilmiy-amaliy yondashuvlar, ta'lim samaradorligi, takomillashtirish, metodik tizim, talabalar, metodlar, fikrlash ko'nikmalari.

Ключевые слова: аналитическая химия, научно-практические подходы, эффективность обучения, совершенствование, методическая система, студенты, методы, навыки мышления.

Key words: analytical chemistry, scientific and practical approaches, learning effectiveness, improvement, methodological system, students, methods, thinking skills.

Kirish. O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish asosiy maqsad qilib qo'yilgan. Bu borada zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari

va ta'lim texnologiyalarining mustahkam integratsiyasini ta'minlash, pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borish uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish muhimdir [1].

Shu bilan birga jahon ilmiy tadqiqotlar bozori tendensiyalaridan kelib chiqib, har bir oliy ta'lim muassasasida (fakultet, kafedra va laboratoriyalar kesimida) ilmiy tadqiqotlarni tor va fanlar tutashligidagi sohalarga ixtisoslashtirish, ularni ishlab chiqarish va hududiy rivojlanish